

LOTIN TILI VA TIBBIYOT TARIXI

*Mo'minova Oftobxon Karimovna**Farg'ona jamoat salomatligi instituti**Lotin tili, pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchi**Abdunazarov Ilosbek**Stomatologiya ishi 1-kurs 64-22 guruh talabasi*

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda lotin tili yangi atamalarni yaratish va mavjud atamalarni takomillashtirish uchun qurilish materialidir. Kundalik tushunchalardan farqli o'laroq, bu atama fan, texnika va san'atda qo'llaniladigan qisqa va ixcham tushunchani bildiradi. Lotin tili tufayli terminologiya xalqaro keng yoyila boshladi.

Аннотация: В настоящее время латынь является строительным материалом для создания новых терминов и улучшения существующих терминов. В отличие от бытовых понятий, этот термин относится к краткому и лаконичному понятию, используемому в науке, технике и искусстве. Благодаря латинскому языку терминология стала распространяться на международном уровне.

Annotation: Currently, Latin is the building material for creating new terms and improving existing terms. Unlike everyday concepts, this term refers to a short and concise concept used in science, technology and art. Thanks to the Latin language, the terminology began to spread internationally.

Kalit so'zlar: termin, terminologiya, faylasuf, fizologiya, grafik, fonetik, morfologik, uyg'onish, g'oya, tashxis, tibbiyot, yondashuv, zamonaviy davr, tibbiy leksika.

Ключевые слова: термин, терминология, философ, физиология, графика, фонетика, морфология, пробуждение, идея, диагностика, медицина, подход, современный период, медицинская лексика.

Key words: term, terminology, philosopher, physiology, graphic, phonetic, morphological, awakening, idea, diagnosis, medicine, approach, modern period, medical lexicon.

Tibbiyotda qo'llaniladigan lotin tilida juda ko'p miqdordagi yunon leksemalari mavjud, shuningdek, yunon tilining bir qator so'z yasash vositalaridan foydalanadi. Bu tibbiyot tarixi bilan bog'liq. Qadimgi Yunonistonda, hatto yunongacha bo'lgan madaniyatlarga ma'lum bo'lgan tibbiyot fani sezilarli darajada rivojlandi.

Qadimgi yunon shifokorlarining eng mashhuri mashhur Gippokratdir (miloddan avvalgi 460-377). U irsiy tabiblar oilasidan chiqqan, ular o'z oilasini keyinchalik yunonlar tomonidan ilohiylashtirilgan afsonaviy shifokor Asklepiyga bog'lagan. Gippokrat tibbiyot bo'yicha ko'plab asarlar muallifi bo'lib, unga ko'proq tegishli edi.

Shubhasiz, Gippokratning muallifligi "Aforizmlar", "Prognostikon" (u kasalliklarning umumiy xususiyatlarini ko'rsatadi), "Epidemiyalar" (kasalliklarning borishi tavsifi berilgan), "Inson tabiati haqida" (bu erda) to'rtta holat (yoki suyuqlik) nazariyasi bayon etilgan: "qon", "balg'am", "o't" va "qora o't"), shuningdek, "Qasamyod" (yaxshiroq "Gippokrat qasami" nomi bilan mashhur). "Gippokratlar to'plami" ("Corpus Hippocraticum") 100 dan ortiq tibbiy yozuvlarni o'z ichiga oladi. Gippokrat kolleksiyasi nafaqat Gippokrat va uning shogirdlari, balki qadimgi yunon tibbiyotining boshqa sohalarini ifodalovchi shifokorlarning asarlarini ham o'z ichiga oladi. Evropa tibbiyoti va tibbiyot terminologiyasi tarixi aslida ushbu to'plamdan boshlanadi.

Garchi yunon tibbiyotining qadimgi Misr, Ossuriya va Mesopotamiya madaniyatlari bilan aloqasi shubhasiz bo'lsa-da, hatto eng qadimgi yunon tibbiy yozuvlarida ham yunoncha atamalar qo'llaniladi, ammo yunon tilidan olingan atamalar.

Tibbiyot lug'atiga qadimgi yunon faylasufi va olimi Aristotel (miloddan avvalgi 384 - 322), Platonning shogirdi va Iskandar Zulqarnaynning tarbiyachisi, litsey (peripatetik maktab) asoschisi katta hissa qo'shgan. Arastu bir qator fanlar: sotsiologiya, falsafa, matematika, fizika va boshqa fanlarning rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. Masalan, aorta, glaukoma, diafragma, mekoniy, leykoma, phalanx, ekzoftalmos kabi tibbiy atamalar uning asarlaridan kelib chiqqan. Aristotel tibbiy leksikonda allaqachon mavjud bo'lgan bir qator so'zlarning maxsus ma'nolariga aniqlik kiritdi, masalan: u mēnix, mēningos "qilib" so'zining mazmunini "meninges" ma'nosiga toraytirdi.

Ellinistik davrda (miloddan avvalgi 4—1-asrlar oxiri) ellinistik (Iskandar Zulqarnaynning bosib olishlari natijasida vujudga kelgan) monarxiyalaridan biri — Misrning Iskandariya poytaxti ilmiy tibbiyot markaziga aylandi. Aynan shu erda butun dunyoga mashhur bo'lgan va ko'p asrlar davomida tibbiyotning rivojlanishini oldindan belgilab bergan Aleksandriya tibbiyot maktabi tashkil etilgan. Bu yerda shifokor-o'qituvchilar talabalarga o'sha davr uchun yangi bo'lgan murdalarni ommaviy yorib olish usulidan saboq berishgan. III asrda yashagan Gerofil. Miloddan avvalgi e., Iskandariya muzeyida birinchi tibbiyot o'qituvchisi edi. Gerofil anatomiya sohasidagi ko'plab kashfiyotlarga ega: asab tizimining kashf qilinishi, miya va orqa miya o'rtasidagi aloqaning o'rnatilishi va boshqalar. Museionda bir muncha vaqt ishlagan yana bir mashhur shifokor Erazistrat bo'lib, u kashfiyotlar bilan mashhur bo'lgan. fiziologiya sohasi. Va agar oldingi davrda tibbiy terminologiya asosan og'zaki tildan so'zlarni olish orqali boyitilgan bo'lsa, iskandariyaliklar neologizmlarni - ya'ni yangi, maxsus yaratilgan nomlarni yaratadilar.

Ilk o'rta asrlarning boshlariga qadar yunon tili haqiqatda xalqaro tibbiyot tili vazifasini bajargan, turli millat shifokorlari uchun kasbiy tushunish vositasi bo'lib xizmat qilgan. Bu davrda Rimning Yunoniston (miloddan avvalgi 146 yil) va uning

oldingi mulklari ustidan siyosiy hukmronligi o'rnatilishiga qaramay, lotin tili biotibbiyot lug'atining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmadi. Aksincha, butun tarixi davomida lotin tili yunon tilining kuchli ta'sirida bo'lgan. Rimliklar uchun mavjud bo'lgan ozgina tibbiy va biologik bilimlar rivojlangan yunon fanlari bilan raqobatlasha olmadi. Ha, va lotin tilining o'zi moslashuvchanligi bo'yicha yunon tilidan past edi, u yangi g'oyalarni lingvistik shakllarda osonlikcha kiyintirish, so'z yasashning turli usullaridan foydalangan holda yangi nomlar yaratish, ayniqsa so'zlarning asoslarini qo'shish qobiliyatiga ega edi. Shunga ko'ra, Rim tabiblari asosan yunoncha atamalardan foydalanganlar, ularni ba'zi bir latinizatsiyaga (lotin tilining grammatik me'yorlariga moslashishga) bo'ysundirganlar.

1-asrda n. e. Aulus Kornelius Celsus tomonidan lotin tilida yozilgan "De medicirn" ("Tibbiyot haqida") inshosi. Bu asarda yunon shifokorlari, birinchi navbatda Gippokrat, Gerofil va Erasistrat haqida ko'plab havolalar mavjud. Sels yunoncha nomlardan keng foydalangan. Ko'pincha u mavjud lotin nomlari bilan yunoncha nomlarga hamroh bo'lgan. Lotin tilidagi mahalliy so'zlarning lotinlashtirilgan (lotin tili me'yorlariga moslashtirilgan), yunoncha qarzlilar bilan takrorlanishi hali ham tibbiy leksikaning xususiyatlaridan biridir.

Tsels nomidan kam mashhur emas, eng ko'zga ko'ringan Rim shifokorlaridan biri Klavdiy Galenning nomi (129-201 yoki 130-200 yoki milodiy 131-200). Galen Gippokratning asarlariga lug'at va sharhlar tuzdi. U ko'plab yangi yunon nomlarini kiritdi, eskilarining ma'nolarini aniqladi, deyarli unutilgan yoki zamondoshlari uchun tushunarsiz bo'lgan ba'zi Gippokrat belgilarini qayta tikladi. U har bir maxsus so'zning aniq qo'llanilishi va talqiniga ega bo'lishini ayniqsa muhim deb hisobladi. Galenning yondashuvi, embrion sifatida, zamonaviy davr fanida atamalarga, shu jumladan tibbiy terminlarga ham taqdim etila boshlagan asosiy talablarni o'z ichiga oladi.

Rimda amaliyot o'tkazgan shifokorlarning ko'pchiligi yunonlar bo'lib, ulardan eng mashhuri Efeslik Ruf (eramizning I-II asrlari). Anatomiya fakulteti talabalari uchun "Odam tanasi qismlarini nomlash haqida" darslik yozgan.

Lotinlashtirish jarayonida yunoncha tibbiy atamalar ham grafik, ham fonetik, ham morfologik jihatdan lotin tili me'yorlariga moslashgan.

G'arbiy Rim imperiyasi qulagandan keyin Vizantiya kechki antik madaniyatning asosiy merosxo'ri bo'ldi. Bu yerda yunon adabiyoti rivojlanishda davom etdi. Vizantiya IV-VII asrlarda. antik davr oxiri va erta o'rta asrlarning ko'plab mashhur shifokorlarining faoliyati davom etdi. Oribasiy (325-403), Nemesiya (taxminan 370), Aetius Amidiyalik (502-572), Aleksandr Tralessskiy (525-605), Pavel Eginaskiy (625-690) va boshqa Vizantiya ensiklopedik shifokorlarining asarlari asosan Galen, Rufus va Iskandariya tibbiyot maktabi vakillarining o'z kuzatishlari va xulosalari bilan to'ldirilgan asarlaridan to'plamlar.

O'rta asrlarda arab mamlakatlarida, shuningdek, Eron va O'rta Osiyoda tibbiyot sezilarli darajada rivojlandi. Arab tilida so'zlashuvchi tibbiyotning tarixiy xizmati qadimgi dunyo tibbiyotining eng boy merosini saqlab qolganligidir. IX-X asrlarda. Gippokrat va Galenning deyarli barcha asarlari yunon tilidan arab tiliga tarjima qilingan. Arab shifokorlari tomonidan yozilgan ajoyib mustaqil asarlar ham paydo bo'ladi. Bularga, birinchi navbatda, Abu Bakr Roziy (865-925) va ayniqsa, Ali Ibn-Sino yoki Avitsenna (980-1037) asarlari kiradi.

Yevropada o'rta asrlarning "qorong'u asrlari" dan so'ng lotin va yunon ta'limiga, jumladan, tibbiyotga bo'lgan qiziqish yana jonlanmoqda. Taniqli yunon shifokorlarining asarlari yana lotin tiliga, hozir arab tilidan tarjima qilinmoqda.

Biroq, arab tilining ko'p asrlik hukmronligiga qaramay, arab tibbiyoti zamonaviy tibbiyot terminologiyasida kam iz qoldirgan. Faqat bir nechta arabizmlar saqlanib qolgan.

Uyg'onish davrida shifokorlar lug'ati juda ko'p atamalar, birinchi navbatda anatomik atamalar bilan to'ldirildi. XVIII asr oxiriga kelib. anatomik nomlar soni 30 000 dan oshdi, ularning atigi 700 ga yaqini qadimgi yunonlardan meros bo'lib qolgan. So'nggi Uyg'onish davridan ba'zi olimlar o'z asarlarini lotin tilida emas, balki milliy tillarda yaratadilar. XIX asrning o'rtalariga kelib. Lotin tili nihoyat (turli mamlakatlarda - turli vaqtlarda) milliy tillarga o'z o'rnini bosadi va endi ular yozma va og'zaki ilmiy aloqa vositasiga aylanadi va lotin tili faqat nominativ funktsiyani (o'rganilayotgan ob'ektlarni nomlash funktsiyasini) saqlab qoladi. Yunon va lotin tillari biotibbiyot terminologiyasini to'ldirishning asosiy manbalari bo'lib qoldi.

ADABIYOTLAR:

1. S.Sh. Rustamova Lotin tili va terminologiyasi
2. Lotin tili (L. Xo'jayeva, X. Zohidova, Z. Rahmatullayeva)
3. Lotin_tili_OMX_o'quv_qo'llanmasi_yangi_rasm
4. – O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni. 29 avgust T.
5. G'aniyeva M.A., Fayzullaeva D.M. Keys-stadi o'qitishning pedagogik texnologiyalari to'plami / Met.qoll. "O'rta kasb-hunar ta'limi tizimida innovatsion texnologiyalar" turkumidan. - T.: TDIU, 2013. - 95 b.
6. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar / Amaliy tavsiyalar. - T.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2008. - 180 b.